

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора мистецтвознавства, професора,
завідувача кафедри дизайну Луцького національного технічного
університету Наталії Владиславівни Скляренко**

на дисертацію Олексія ЧЕКАЛЯ

**на тему: «ЕСТЕТИЧНІ ТА ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ ШРИФТОВОГО
ДИЗАЙНУ В КОНТЕКСТІ МУЛЬТИКУЛЬТУРНИХ СИСТЕМ
ПИСЕМНОСТІ»,**

**подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 022 Дизайн**

Актуальність теми дослідження

В умовах фундаментальних трансформацій сучасного комунікативного середовища, пов'язаних з глобалізацією, цифровізацією та інтенсивними взаємодіями культур, сучасний шрифт перестає бути виключно графічним інструментом фіксації вербальної інформації. Сьогодні шрифт набуває значення складної естетико-технологічної системи, що здатна функціонувати одночасно у різних мовних, культурних, медійних і просторово-часових контекстах. З цього погляду дисертація Олексія Чекаля є актуальною та демонструє глобальні культурні перспективи як цивілізаційний інструмент міжкультурного обміну.

Разом з тим дисертаційне дослідження Олексія Чекаля піднімає ще одну важливу проблему збереження культурної ідентичності в умовах інтенсивного інформаційного обміну та воєнної ситуації в Україні. Пошук балансу між універсальністю мультискриптових систем і збереженням морфологічної та культурної специфіки писемних систем потребує нових принципів формотворення для досягнення стилістичної єдності через узгодження пропорцій, ритму, характеру штриха, оптичної ваги тощо. Цей аспект представленої дисертації є своєчасним та важливим у контексті нових технологічних вимог цифрового середовища. Статичний шрифтовий об'єкт трансформується у динамічну адаптивну шрифтову систему, параметри якої змінюються у часі та просторі залежно від середовища та комунікативного сценарію.

Важливу роль відіграє звернення Олексія Чекаля до проблеми сталого шрифтового дизайну, який передбачає проектування систем, здатних довго зберігати універсальність, естетичну, технологічну та культурну життєздатність у постійно змінному середовищі. Підтримка мовного та культурного різноманіття відповідає соціальному рівню сталості, сприяючи рівноправному доступу різних культурних спільнот до інформації, що фахово доводить дисертант. До того ж підтвердженням актуальності цього аспекту стало

виконання дисертаційного дослідження у межах науково-дослідної теми «Сталий розвиток як вектор формування сучасної проєктної культури» (державний реєстраційний номер: 0122U200902), виконаної відповідно до плану підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації Харківської державної академії дизайну і мистецтв.

Отже, обрана Олексієм Чекалем тема дослідження визначається нагальною потребою формування теоретичних та проєктних засад мультискриптового, адаптивного та сталого шрифтового дизайну, здатного забезпечувати глобальну комунікативну сумісність без втрати національної графічної ідентичності.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Представлена дисертація характеризується ґрунтовним опрацюванням матеріалу. Комплексне та змістовно насичене дослідження вирізняється широкою джерельною базою. Достовірність та достатня обґрунтованість висновків підтверджується глибоким опрацюванням наукових праць з історії та теорії шрифту, палеографії, каліграфії, типографіки, цифрових технологій та технічних матеріалів, пов'язаних із сучасними шрифтовими системами.

Потрібно відзначити уважне ставлення дисертанта до підбору літератури та її оформлення згідно стандартів бібліографії. Список використаних джерел (200 позицій, с. 180-198) сформований переважно із іншомовних досліджень, використано лише 13% вітчизняних джерел, що свідчить про комплексність дослідження автором мультискриптових систем письма.

Достовірність дослідження та достатня доказовість висновків підтверджується досконало зібраним та оформленим візуальним рядом (додаток А, с. 200-471), каліграфічними прописами (додаток Б, с. 472-476), юнікод-таблицями (додаток В, с. 477-499). Значна частина цього доробку є авторськими розробками таблиць, схем накреслення літер, прописів та інших презентаційних матеріалів, що додатково пояснюють зміст наукового тексту.

Цінним здобутком дисертанта є ґрунтовне формування термінологічного апарату (додаток Г, с. 500-511), поняття якого чітко систематизовані та відповідають тематичній спрямованості роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень забезпечується комплексним характером дослідження та прагненням дисертанта поєднати порівняльно-палеографічний аналіз, каліграфічну реконструкцію, типометричні вимірювання, дизайнерський аналіз та моделювання, індуктивний та системний аналіз, що дозволяє аргументовано простежити взаємозв'язки між рукописною традицією, технологіями набору та формотворенням шрифтів. Розроблений методологічний апарат повністю відповідає поставленим завданням.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертаційна робота Олексія Чекаля чітко структурована із логічно обґрунтованими назвами та змістом розділів. Вона складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків та списку використаних джерел (200 позицій). Загальний обсяг дисертації 602 стор., з яких основного тексту 179 стор. Додатки (с. 199-602) альбом ілюстрацій (276 позицій), каліграфічні прописи (4 схеми), юнікод-таблиці (18 табл.), термінологічний словник, список ілюстрацій, список публікацій здобувача та документи, що підтверджують апробацію результатів дослідження.

ВСТУП (с. 16-24) містить актуальність теми, мету та завдання роботи, що дозволяє виявити естетичні та технічні закономірності шрифтового дизайну на перетині мультикультурних систем писемності (с. 17). Визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, окреслено теоретичне та практичне значення.

У **розділі 1 «ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ»** (с. 25-57) дисертант проаналізував стан наукового опрацювання проблеми багатописемного та мультискриптового шрифтового дизайну у працях зарубіжних та вітчизняних науковців. Важливим внеском Олексія Чекаля у дослідження є уточнення понятійного апарату, а також формування термінологічного словнику професійних понять та термінів у додатку Г (с. 500-511). Цінність першого розділу полягає у системній інтеграції та адаптації досліджених методів до аналізу взаємодії різних писемних систем, що забезпечило формування цілісної теоретико-методологічної основи для наступних розділів дисертації.

Розділ 2 «ПАЛЕОГРАФІЯ ТА ГЕНЕЗИС МУЛЬТИПИСЕМНИХ ТРАДИЦІЙ» (с. 58-92) акцентує увагу на історичному формуванні основних середземноморських систем письма, зокрема протосинайської, фінікійської та її похідних систем. Авторським внеском є каліграфічна реконструкція та аналіз дукту давньоєврейської, сирійської, грецької та арабської абеток. Теоретичним підґрунтям для подальшої розробки принципів органічної мультискриптової гармонії став аналіз взаємозв'язків між спільною генетичною основою споріднених писемних систем, специфікою їх каліграфічного дукту та морфологією графем під впливом інструментальних, матеріальних і культурних чинників.

У **розділі 3 «МЕТАЛЕВИЙ НАБІР І ОРІЄНТАЛЬНІ ШРИФТИ XV–XX СТОЛІТЬ»** (с. 93-125) Олексій Чекаль комплексно дослідив технологічні та естетичні трансформації нелатинських писемних систем у процесі їх адаптації до металевих наборів. Важливим у дослідженні є аналіз поліглотних Біблій як історичних лабораторій мультискриптової верстки та встановлення зворотного

впливу друкованих шрифтових стандартів на рукописну традицію. Цей аспект, як наголошує дисертант, визначає передумови формування сучасного мультискриптового проектування.

Розділ 4 «ГАРМОНІЗАЦІЯ ШРИФТІВ У СУЧАСНОМУ МУЛЬТИСКРИПТОВОМУ ДИЗАЙНІ» (с. 126-173) представляє теоретичні, технологічні та етичні засади узгодження різних писемних систем у цифровому середовищі. Основним результатом розділу є формулювання авторської поетапної моделі проектування мультискриптового шрифту (с. 170-171), що найбільше наближає авторську концепцію до практичної методики. Відповідність теоретичних положень дисертації практичним аспектам підтверджується авторським прототипом мультискриптової гарнітури та широкими можливостями застосування результатів дослідження у проектуванні шрифтів та верстці багатомовних академічних видань.

ВИСНОВКИ (с. 174-179) узгоджуються із метою та завданнями дослідження, мають теоретичну та практичну цінність для розвитку шрифтового дизайну та сучасної теорії дизайну загалом.

Дисертаційне дослідження Олексія Чекаля відповідає паспорту спеціальності 022 Дизайн.

Наукова новизна одержаних результатів

У дисертації Олексія Чекаля систематизовано теоретичні підходи до мультискриптового цифрового проектування, вперше досліджено трансформацію нелатинських шрифтів від рукописної і металеві традиції до цифрового середовища. Дисертантом запропоновано авторську концепцію органічного мультискрипту, яка базується на принципі реляційної когерентності та збереженні палеографічної ідентичності окремих писемних систем.

Цінністю наукової роботи, яка насичена значною кількістю термінів, є термінологічний словник професійних понять та термінів у сфері палеографії, каліграфії, анатомії літери, дизайну шрифту, типографії, сходознавства та лєтерпресу (с. 500-511). На основі систематизованих за тематикою схем добре було б зробити окрему книгу та/або сайт, що стало б підґрунтям для подальших досліджень науковців у сфері шрифтового дизайну.

Повнота викладу положень дисертації в опублікованих працях

Олексієм Чекалем опубліковано 15 наукових праць. Серед них 4 статті у фахових виданнях України категорії Б (з них 1 – у співавторстві з науковим керівником), що повністю відповідає вимогам до захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Матеріали дисертаційного дослідження апробовано на Всеукраїнських та Міжнародних конференціях у Києві, Харкові,

Ужгороді та Мюнхені, які підтверджують 8 публікацій. Додатково відображають результати наукових досліджень 3 праці, пов'язані із теоестетикою та шрифтом.

Усі наукові положення та результати дослідження отримано дисертантом особисто.

Відповідність вимогам академічної доброчесності

Представлена дисертація відповідає сучасним вимогам доброчесності щодо належного визнання авторства у текстових та ілюстративних матеріалах; прозорості діяльності дослідника під час формування джерельної бази і вибору методів; самостійності виконання дослідження. За результатами інструментальної перевірки текстових збігів у роботі Олексія Чекаля не виявлено ознак академічного плагіату чи некоректного запозичення, не встановлено ознак фабрикації, фальсифікації або недоброчесного використання результатів, згенерованих системами штучного інтелекту.

Практичне значення дисертаційного дослідження

Практичне значення дисертаційної роботи Олексія Чекаля полягає у можливості застосування теоретичних та методологічних положень у видавничій практиці, шрифтовому дизайні, верстці білінгвальних та поліглотних видань та професійній підготовці дизайнерів.

Результати практичної реалізації положень зафіксовано у Довідках щодо впровадження результатів дисертації, представлених у додатку Ж (с. 601-602). Дисертантом здійснено комп'ютерну верстку та шрифтове опрацювання підручника Д. Цоліна «Давньоєврейська мова» для Українського католицького університету (2026 р.), де апробовано розроблені здобувачем рішення для технічно складних завдань багатописемної верстки (с. 601). Також дисертантом протягом 2023-2026 рр. впроваджено у діяльність видавництва «Між Вухами» авторську мультискриптову гарнітуру для двомовних видань перекладеної філософської та богословської літератури (с. 602), в основі якої лежить авторська концепція органічного мультискрипту.

Практична реалізація результатів дисертаційного дослідження Олексія Чекаля як дизайнера-практика зафіксована у матеріалах додатку А та підтверджена авторськими проєктними розробками традиційних та мультиписемних шрифтів (іл. 4.58, с. 463; іл. 4.65-4.66, с. 470-471), комп'ютерною версткою видань (іл. 4.50, с. 455), дизайном обкладинок книг (іл. 4.51, с. 456). Практика впровадження положень шрифтового дизайну продемонстрована у додатку Б, де представлені схеми каліграфічних прописів давньоєврейської, сирійської, грецької та арабської абеток.

Отримані результати можуть використовуватися у навчальних курсах з типографії, шрифтового та графічного дизайну.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Однак поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації, слід висловити деякі зауваження та міркування.

1. У вступі (с. 19) серед методів дослідження зазначено метод когнітивної психології та тестування. Водночас у п. 1.4 «Методи дослідження» цей метод не згадано, окремої процедури тестування не окреслено (с. 52-55). Виділений етап «Верифікація» (с. 164) та етап «Верифікація з читачами» (с. 171) окреслюють необхідність майбутньої апробації, проте незрозумілим є твердження «описаний підхід частково апробовано» (с. 171).

2. У розділі 3 «Металевий набір і орієнтальні шрифти XV–XX століть» хронологічні межі розділу не відповідають назві, оскільки підрозділ 3.4.2 окреслює період XVII–XXI ст. (с. 115), а у висновках до розділу 3 (с. 125) дисертант звертається до Unicode, OpenType та до сучасного цифрового шейпінгу. Рекомендовано узгодити назву підрозділу 3.4.2 із його змістом та окреслити цифрову добу лише як перспективу переходу до розділу 4 саме у тексті розділу 3.

3. У розділі 4, п. 4.1 вказано фіксовані числові параметри корекції висоти арабських знаків на 10% (с. 128) та масштабування арабських та єврейських знаків до 106-110% (с. 132), однак ці числові рекомендації недостатньо обґрунтовані або експериментально, або на матеріалах інших дослідників, що потрібно вказати чи зазначити як посилання.

4. У авторській концепції окреслено ознаки «реляційної когерентності», зокрема пропорції, товщина штриха, базова оптична висота, колір текстового блоку тощо (с. 46, 169, 170). Але в дисертації не встановлено чіткого критерію або шкали оцінювання, після досягнення якого мультискриптова система однозначно вважатиметься реляційно когерентною, що ускладнює верифікацію та потребує подальшої розробки.

Проте окреслені дискусійні моменти мають рекомендаційний характер та не применшують цінність та загальну позитивну оцінку роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота **Олексія ЧЕКАЛЯ «Естетичні та технічні аспекти шрифтового дизайну в контексті мультикультурних систем писемності»** є самостійною завершеною науковою працею, у якій сформовано цілісне уявлення про естетичні, історико-палеографічні та технологічні засади шрифтового дизайну в контексті взаємодії різних систем писемності. У роботі систематизовано теоретичні підходи до мультискриптового цифрового проєктування, а також розроблено авторську концепцію органічного мультискрипту, що розширює теоретико-методологічний інструментарій

сучасного шрифтового дизайну та є важливим для розвитку українського дизайну. Результати дослідження є науково обґрунтованими та достатньо апробованими у фахових виданнях мистецтвознавчого спрямування, а також частково реалізованими у практиці шрифтового проектування та академічної верстки.

Таким чином, дисертація, подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає чинним вимогам МОН України за структурою, змістом та оформленням, ступенем актуальності та новизни, обґрунтованістю наукових положень та повнотою висновків, науковим рівнем та практичною цінністю, а її автор **Олексій ЧЕКАЛЬ** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 022 Дизайн.

Офіційний опонент,
доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри дизайну
Луцького національного
технічного університету

Наталія СКЛЯРЕНКО

